

REGIONALE GESCHIEDENIS IN DE PROVINCIE FRIESLAND

INTERVIEW MET DE HEER TEN HOEVE

wiebe hoekstra

W. Hoekstra is doctoraalstudent in de Nieuwste Geschiedenis aan de Rijksuniversiteit van Groningen.

inleiding

Fen 'e wylde sé bisprongen,
Tûzen kearen op 'e nij,
Faek bikampe, nea bitwongen,
Wier'n de Friezen roun en frij.
Frijdom wier de heechste wet
Yn it eale Friez'ne hert;
Mannen, sjong,
Mannen, sjong 't elkoar dan ta:
"ela fria Fresena!"

Pieter Jelles Troelstra.

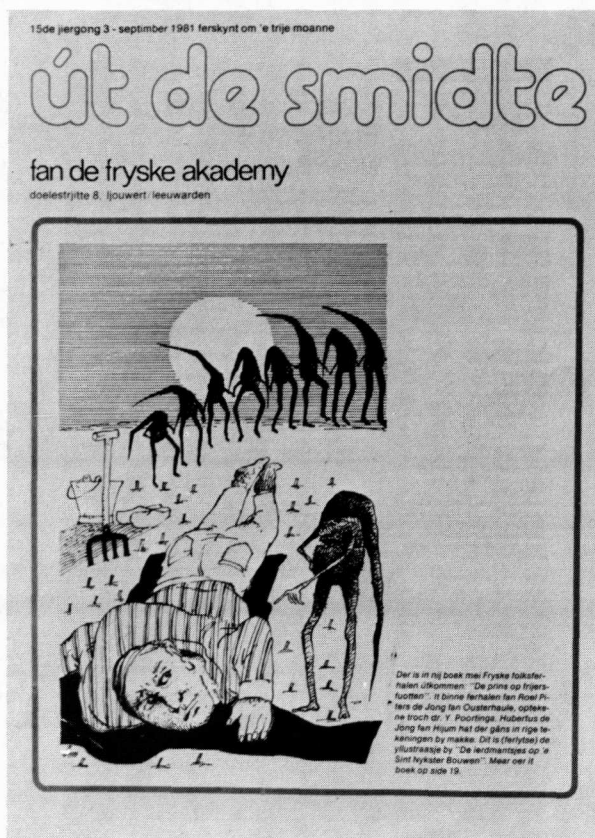
In bovenstaand gedicht zien we Troelstra als dichter-taalstrijder. In De Gids van 1910 valt het volgende te lezen:

"O die vaderlandse liederen van Pieter Jelles! Neen, ze zijn niet zijn beste. (...) Doch het volk, het volk zong mee met dezen dichter! Het volk, dat we hebben moesten, en dat anders slechts door den eenvoudigen verteller-in-rijm-en-onrijm kon bereikt worden!"(1)

Het is de taalstrijd, die bij de emancipatie van de Friese cultuur een belangrijke rol speelt, zowel in het verleden als tot aan de huidige dag toe. Het is een belangrijk symbool voor een eigen identiteit, hetgeen ook weerspiegeld wordt in de geschiedschrijving. In verhouding tot andere provincies bestaat er in Friesland reeds lange tijd een grote belangstelling voor het eigen verleden.

Wanneer men de Geschiedenis van Friesland ter hand neemt valt op, dat er in deze provincie reeds het een en ander aan onderzoek is verricht.(2) Dit werk is volgens de auteurs bedoeld als een handboek, waarbij op wetenschappelijke wijze een samenvatting van de geschiedenis van Friesland gegeven wordt op grond van de bestaande literatuur, en tevens hebben de auteurs getracht nieuwe resultaten van onderzoek in dit boek te verwerken. Verschillende disciplines komen hier tot hun recht: archeologie, politieke-, juridische-, sociale-, economische-, culturele en religieuze geschiedenis, waterstaatkunde, sociale geografie en historiografie. Aan het eind van elk hoofdstuk bevindt zich een tot 1967 bijgewerkte bibliografie over het betreffende onderwerp. Bij de herdruk van 1980 is aan het slot van het boek een uitgebreide bijgewerkte bibliografie tot aan dat jaar toegevoegd. Uit deze bibliografieën blijkt de veelheid en de geschakeerdheid in publikaties, zowel van de zijde van professionele geschiedbeoefenaren als van de amateurs.

Een paar belangrijke beoefenaren op het gebied van de Friese geschiedenis wil ik hier noemen. Ten eerste twee van de eindredacteuren van de Geschiedenis van Friesland, J.J. Spahr van der Hoek (3) en J.J. Kalma (4). Deze twee hebben een indrukwekkende lijst van publicaties op hun naam staan. Wie hier ook niet mogen ontbreken zijn S.J. van der Molen (5) en J.A. Faber met zijn Drie eeuwen Friesland. Economische en sociale ontwikkelingen van 1500 tot 1800. (6) Maar het ligt niet in het bestek van dit artikel een volledig overzicht te geven. Waar we hier vooral in geïnteresseerd zijn is hoe het regionaal onderzoek op het moment in de praktijk functioneert. Daar-

om heb ik de heer Ten Hoeve, voorzitter van het 'Wurkferbân foar Pleatslike Skiednis' of vrij vertaald 'Werkverband/werkgroep voor plaatselijke geschiedenis', enkele vragen voorgelegd.

Het is op een maandagochtend, dat ik Ten Hoeve in zijn eigen werkomgeving - hij is directeur van het Fries Scheepvaartmuseum in Sneek - opzoek. Het personeel is in druk overleg, omdat de zaterdag ervoor een verhuizing heeft plaatsgevonden: het museum wordt uitgebreid. Wat mij opvalt is, dat bij de verhuizing een aantal vrijwilligers hebben meegeholpen en dat vrijwilligers permanent worden gestimuleerd om bepaalde bijdragen voor het museum te verrichten. Het gesprek vindt plaats in de werkkamer van Ten Hoeve, uiteraard in het Fries. Voor de lezers van Groniek heb ik de tekst vertaald in het Nederlands, alhoewel het jammer is dat op deze wijze een aantal karakteristieke Friese uitdrukkingen verloren gaan.

het 'wurkferbân foar pleatslike skiednis'.

interview

- Het Wurkferbân is één van de onderdelen van de Fryske Akademy. Zou u nader in kunnen gaan op de relatie tussen het Wurkferbân en de Fryske Akademy?

"De Fryske Akademy coördineert en bundelt aller-

lei activiteiten op het gebied van de Friese geschiedenis en andere wetenschappen die zich met Friesland bezig houden. (7) Vroeger heeft het Fries Genootschap ook veel werk op dit terrein verricht, later concentreerde het Genootschap zich op het Fries Museum en tegenwoordig zoekt het nieuwe taken. Vlak voor de oorlog kwam de Fryske Akademy tot ontwikkeling en na de oorlog is het instituut danig uitgebreid.

De opzet van de Akademy is altijd geweest, de samenwerking tussen wetenschappers en amateurs - deze worden hier 'sneupers' genoemd - te stimuleren. Met name in de jaren vijftig en zestig kenden de wurkferbannen een grote bloei en er was een vruchtbare wisselwerking tussen de wetenschappers en de amateurs. Er waren en zijn nogal wat wurkferbannen. Om er een aantal te noemen: een genealogysk, een geakundig (8), een landschaps-genetisch, een historisch en een literair-historisch wurkferbân. (9) De Fryske Akademy is de instantie die aan al deze werkgroepen haar administratieve faciliteiten biedt. Zelf ben ik niet beroepshalve aan de Fryske Akademy verbonden, wel ben ik lid van het hoofdbestuur. Oorspronkelijk kom ik uit het onderwijs en ik heb me altijd nogal intensief beziggehouden met de streekgeschiedenis. Indertijd hebben ze mij gevraagd met anderen een cursus dorpsgeschiedenis te geven en uit die cursus is het Wurkferbân foar Pleatslike Skiednis voortgekomen.

De staf van medewerkers aan de Fryske Akademy is de laatste jaren behoorlijk uitgebreid. Van de vaste staf van medewerkers waren er altijd al leden die zich bezig hielden met streekgeschiedenis, dr. J.J. Spahr van der Hoek is er een van. Deze heeft zelf niet alleen veel gepubliceerd, maar hij zag het ook als zijn taak om amateurs die op het gebied van de streekgeschiedenis bezig waren aanwijzingen te geven, te stimuleren en verder te helpen. Hij is vooral ook actief geweest, om mensen die niet in staat waren zelf tot publikaties over te gaan, te helpen het materiaal te herordenen en te bewerken, zodat het gepubliceerd kon worden. Ook heeft hij zich bezig gehouden met het publiceren van handschriften en zat hij in de redactie van een aantal 'gryteniskiednissen' en 'geakundes' en hield hij zich bezig met de coördinatie van het werk. Al deze activiteiten vonden al plaats voordat onze werkgroep functioneerde. Inmiddels is Spahr van der Hoek met pensioen gegaan. De wijze waarop hij voor de streekgeschiedenis en haar beoefenaren functioneerde, schijnt moeilijk na te volgen te zijn."

- Kunt u iets vertellen over het ontstaan van de werkgroep voor streekgeschiedenis?

"Een jaar of wat geleden is op initiatief van het Rijksarchief te Leeuwarden, in samenwerking met de Fryske Akademy, die hiervoor genoemde cursus dorpsgeschiedenis van start gegaan. Er kwamen op het Rijksarchief veel mensen met een genealogische interesse. De belangstelling voor genealogie neemt landelijk toe, maar in Friesland is deze altijd al erg groot geweest. Ik zou niet kunnen verklaren, waarom in Friesland die belangstelling zo groot is; misschien getuigt ze van een diepere band met het eigen verleden en met de eigen streek en misschien spreekt er ook wel een stukje trots uit. Feit is, dat het Rijksarchief na dat van Den Haag het drukstbezochte archief van Nederland is. Dikwijls zie je bij de wat serieuzere onderzoekers dat ze aan de genealogie als zodanig (namen en data achter elkaar en in verband zetten) niet genoeg hebben. Er is een grote categorie genealogen die niet genoeg heeft aan de namen alleen maar meer te weten wil komen over de uit het verleden opgespoorde mensen en hun achtergronden, en feitelijk begeven deze zich dan bij hun verder onderzoek volledig op het terrein van de streekgeschiedenis.

Er zijn nogal wat mensen die je deze stap ziet nemen. Deze mensen raken vast en komen met veel vragen als: hoe zetten we een onderzoek op, wat is belangrijk, hoe gebruik je de bronnen en waar vind je bepaalde bronnen? Dat is de reden waarom men van het Rijksarchief uit het initiatief nam om een cursus te organiseren. Daar zijn een aantal mensen voor gevraagd, waaronder Philippus Breuker (10) en D.J. van der Meer, meester Van der Meer zoals we hem hier noemen, die alle zestiende en zeventiende eeuwse bronnen nauwgezet bestudeerd heeft. Zelf ben ik toen ook gevraagd en we hebben een aantal onderwerpen die bij het bestuderen van dorpsgeschiedenis, streekgeschiedenis aan de orde horen te komen, behandeld. Bij de meeste deelnemers van deze cursus ontstond de wens om de onderlinge band, die inmiddels ontstaan was, te continueren en elkaar aanwijzingen te geven en tips door te geven over waar je bepaalde archieven kunt vinden en op welke manier je deze het best kunt benutten. Dit was het sein voor ons om het initiatief te nemen tot oprichting van een werkgroep voor streekgeschiedenis en daarbij aansluiting te zoeken bij de Fryske Akademy. Temeer ook omdat het 'geakundig wurkferbân', waar de streekgeschiedenis veel aandacht kreeg, een zachte dood is gestorven."

- Welke activiteiten onderneemt de werkgroep voor streekgeschiedenis op dit moment?

"U moet zich nu niet meteen voorstellen, dat we ontzettend veel activiteiten ondernemen. Er zit namelijk een hele praktische kant aan het geheel. Bij het onderzoek gaat het voor het grootste gedeelte om amateurs, vrijwilligers, die zelf te weinig tijd hebben om dat onderzoek te verrichten waar ze het meest in geïnteresseerd zijn. Daarom wordt het al des te moeilijker mensen warm te krijgen om samen met een bepaald onderwerp aan de gang te gaan, dat wat verder van hen afstaat. Over het algemeen is het zo dat iedereen vastzit aan zijn eigen onderwerp en zijn eigen streek. Vandaar dat we elk jaar een aantal avonden organiseren waarbij de mensen een eigen bijdrage leveren omtrent hun eigen onderzoek, waarbij tot uitdrukking komt welke bronnen men gebruikt heeft en waar die te vinden zijn. Het is de bedoeling, dat de andere deelnemers ook iets opsteken van zo'n bijdrage.

In het Rijksarchiefgebouw worden ook een aantal avonden georganiseerd waarbij aandacht aan bepaalde archieven wordt besteed: wat kun je in een bepaald archief vinden, hoe moet je het gebruiken en hoe kun je er optimaal gegevens uit halen? Vaak laten we de mensen met de betreffende archieven werken. Het accent ligt op de kadastrale archieven. Veel mensen houden zich bezig met bewoningsgeschiedenis, geschiedenis van boerderijen, van land, landschapsgenese en de ontginning van bepaalde streken. Daardoor komt men veel in aanraking met kadastrale archieven en notariële archieven.

Op dit moment vinden wij, en zeker ik persoonlijk, dat er vanuit de staf van de Fryske Akademy te weinig aandacht voor de streekgeschiedenis is, terwijl de belangstelling van de amateurs nog steeds toeneemt. De Akademy heeft haar aandacht sterk verlegd naar het sociaal-wetenschappelijke werk en schijnt niet te beseffen dat dit niet uitgevoerd kan worden zonder kennis van het verleden."

- Hoe ziet u die relatie precies tussen de geschiedenis en de sociale wetenschappen?

"Sociale wetenschappen kunnen niet zonder historisch onderzoek. Kennis van het verleden kan meer licht werpen op de huidige situatie en kan helpen bij het begrijpen van de nu bestaande wereld. En dat is niet alleen voor het heden van belang, maar ook voor de toekomst.

Voor onze werkgroep is het een belangrijke taak om

er op te wijzen dat de sociaal-wetenschappelijke kant aan een onderzoek meer nadruk moet hebben. De amateurs die in een bepaalde streek aan een onderzoek beginnen richten zich vooral op gebeurtenissen, evenementen, vreemde voorvallen. Bij het uitpluizen van archieven blijken ze weinig oog te hebben voor cijfers en getallen, de conclusies uit de cijfers te trekken en ook om de samenhang tussen gebeurtenissen te zien valt ze zwaar. Toch blijkt het vaak mogelijk te zijn, uit datzelfde materiaal cijfermatige gegevens te destilleren en verdergaande conclusies te trekken. Neem nu bijvoorbeeld het terrein van de kerkgeschiedenis. Als je ziet wat daar vaak over geschreven is, dan is dat een aaneenrijging van namen van dominee's die komen en gaan, tuchtkwesties en vreemde voorvallen. Maar er wordt nauwelijks geprobeerd de gehele kerkelijke gemeenschap sociologisch door te lichten of om een ontwikkeling in denken en leven te schetsen. Op dat gebied kan dus nog heel veel onderzoek gebeuren en het is onze taak mensen te leren, daar meer oog voor te krijgen en te zien wat er in het materiaal zit en wat je er zo al uit kunt halen.

De mensen uit de sociaal-wetenschappelijke hoek moeten beseffen dat ze niet om de historie heen kunnen en dat het nodig is dat er veel historisch onderzoek gedaan moet worden om bepaald materiaal boven water te krijgen. Ze moeten inzien dat amateurs kunnen helpen bij het produceren van dit materiaal en leren begrijpen dat het stimuleren, activeren en begeleiden van amateurs die historisch onderzoek doen, van groot belang is. De Fryske Akademy heeft in het verleden door samenwerking tussen vakmensen en amateurs veel belangrijks tot stand gebracht. Een dergelijke samenwerking zou er weer moeten komen.

noten

1. J.J. Hof, 'Mr. P.J. Troelstra als Friesch dichter' in: De Gids, (april 1910) 95.
2. Ds J.J. Kalma, Drs J.J. Spahr van der Hoek en Mr K. de Vries, Geschiedenis van Friesland. (Drachten, 1968; Leeuwarden, 1973 en 1980).
3. De belangrijkste werken van J.J. Spahr van der Hoek zijn:
Geschiedenis van de Friese landbouw. Met medewerking van O. Postma (2 dln + losse bijlage). Drachten, 1952.
De heidedorpen in de Noordelijke Wouden. Historisch-sociologische studie. Drachten, 1960.
Samenleven in Friesland. Drie perioden uit de sociale geschiedenis van boeren, burgers en buitenlui. Drachten, 1969 (diss. Groningen).
Tietjerkstradeel: bydrage ta de sosiale skiednis fan de Wâlden. Mede-auteur: Y.N. Ypma. Leeuwarden, 1978.
Bibliografie: 'Mei Spahr ûnderweis (bibliografy)', It Beaken, XXXVII (1975) 349-364.
4. De belangrijkste werken van J.J. Kalma zijn:
Oebele Stellingwerf. Frysk, demokratysk en soa-sialistysk strider. Sneek, 1940.
Gerben Colmjon (1828-1884). Hoeder fan it erfskip. Assen, 1946.
Fryske plaknammen, dl. I, II. Leeuwarden, 1949.
Repertorium Frieslands verleden. Overzicht van tijdschriftartikelen de Friese geschiedenis betreffende. Leeuwarden, 1955.
Dorpen willen leven. Een studie over het Friese platteland. 's-Gravenhage, 1960.
Om Gysbert Japiks hinne. Fryslân yn de XVII-de ieu. Bolswart, 1963.
Dit wienen ek Friezen. In rige lytse biografyen (5dln). Leeuwarden, 1964-1974.
Grote Pier van Kimsward. Leeuwarden, 1970.
Kaatsen in Friesland. Het spel met de kleine bal door de eeuwen heen. Franeker, 1972 (Friese editie: Franeker, 1961)

- Men meldt ons uit Friesland. Een aantal zeventien-de-eeuwse geschriften die opzien baarden met een lijst van 17de-eeuwse kleine Friese gelegenheids-geschriften. Leeuwarden, 1973.
Er valt voor recht te strijden. De roerige dagen rond 1870 in Friesland. 's-Gravenhage, 1978.
Een kerk in opbouw. Classisboek Sneek, 1583-1624. Transcriptie met inleiding, verklarende aantekeningen, registers en literatuurlijst. Leeuwarden, 1978.
Mensen in en om de Martini: beelden uit Bolswards kerkgeschiedenis. Bolsward, 1980.
Een kerk in opbouw. Classisboek Bolsward-Workum, 1600-1633. Leeuwarden, 1981.
Bibliografie: In flemmannich foar Ds. J.J. Kalma. Leeuwarden, 1967. Hierin: Bibliografy (pp. 19-61).
5. De belangrijkste werken van S.J. van der Molen zijn:
Het Friesche boerenhuis in twintig eeuwen. Assen, 1942.
Opsterlân. Skiednis fan in Wâldgritenij. Drachten, 1958.
De Hindelooper wooncultuur. Interieur en klederdracht in het licht der archieven. Bolsward, 1967.
Turf uit de Wouden: bijdrage tot de geschiedenis van de hoogveengraving in Oostelijk Friesland tot 1900. Leeuwarden, 1978.
Geen bibliografie.
 6. A.A.G. Bijdragen 17, Deel I en II, J.P. Faber, 'Drie eeuwen Friesland: Economische en sociale ontwikkelingen van 1500 tot 1800' (Wageningen, 1972). In het voetspoor van wat o.a. Slicher van Bath voor Overijssel heeft gedaan wil Faber de economische en sociale ontwikkeling in kaart brengen. Kwantitatieve elementen in deze studie nemen een belangrijke plaats in.
 7. Men kan hiervoor "Publikaosjes fan de Fryske Akademy" raadplegen of het kwartaalblad "ut de smidte", fan de fryske akademie (Leeuwarden).
 8. 'Geakundig' zou het best vertaald kunnen worden met heemkunde. Dit laatste woord is door het misbruik dat de nazi's hiervan gemaakt hebben nogal in diskrediet geraakt. Een voorbeeld van wat 'geakunde' concreet inhoudt is Geakunde Wunseradiel onder eindredactie van J.J. Spahr van der Hoek. Hier leveren amateurs en wetenschappers bijdragen over deze gemeente - of grieterij - over: bodemonderzoek, flora, fauna, plaatsnamen, waterstaat, geschiedenis, geestelijk leven, bouwkunst, volkskunde, landbouw, visserij, industrie, verkeer, etcetera. Kortom, het komt in de buurt van een integrale geschiedschrijving, alhoewel in deze bundel een integrerend artikel waar de verschillende disciplines samen komen, ontbreekt.
 9. Een volledig overzicht van de wurkferbannen, wurkgroepen en kommisjes is te vinden in ut de smidte in de jiergong 3-september 1981.
 10. Zie zijn artikel in dit nummer.

Met dank aan O. Vries, wetenschappelijk medewerker aan het Fries Instituut te Groningen, die de bibliografische gegevens van Spahr van der Hoek, J.J. Kalma en S.J. van der Molen heeft samengesteld.